

A Révfülöpi Helytörténeti Gyűjtemény négy évtizedéről

„Órizzük, tartsuk fenn emlékeinket,
gyűjtsük össze töredékeinket nehogy
végleg elveszenek azok, s ezáltal
is üresebb legyen a múlt, szegényebb
a jelen és kétesebb a jövő!” (Cato)

A somogyi származású *Benke László* tanító 1951 augusztusában korábbi munkahelyéről, a nyírségi világból érkezett a már a korai középkorban is révjáról ismert Balaton-parti *Révfülöpre*. Kutató ösztöne a gyermekek szeretetével és az utóbbiak természetes mozgékonyásával párosulva hamar megismertette, s megszerettette vele „Kál vezér földjét” a Káli-medencét s szűkebb környezetét. „Nem tartottuk magunkat sosem tudományos kutatóknak, csak úgy a magunk felfogása szerint, belső énünk sugalmazására tanulmányoztuk a tájat, felszínét, időjárását, az ember és természet alkotta tárgyakat, a vidék szellemi maradványait... stb.” – jegyezte fel erre az időre emlékezve. A lelkes tanár még 1951 őszén megalakította tanítványaival a *Dr. Borbás Vincze Természettudományi Szakkört*. Ettől az eseménytől számítható a szervezett honismereti munka megindulása Révfülöpon. Az akkori helyi iskolaigazgató *Nagy Károly* – jeles természetbarát – támogatásával, az ő tojás-, fészek-, toll-, fa- és bogárgyűjteményének kiegészítésével, gyarapításával kezdődött a lelkes munka. A következő évben már sikerült egy biológiai szertárt szerezni, amelyet természettudományos gyűjtőszobának, sőt „kis múzeumnak” is neveztek. Ez volt – a kor szokása szerint – az úttörő első „természettudományi múzeuma” a tapolcai járásban, terráriummal, akvaterráriummal, élő növényekkel és néha élő állatokkal is.

A környezet felfedezésével, madárodú készítésével, etetéssel, fenyvestelepítéssel összekapcsolt sajátos honismereti nevelő munka – nem utolsósorban *Benke László* szakfelügyelővé való kinevezésével – Veszprém megyében „révfülöpi mintára” terjedt el. 1952 őszén érdekes fordulatot vett a szenvedélyes felfedező és gyűjtő tevékenység. Néhány tanuló egy helyi villa – hivatalos kirármolása után hátramaradt – „szemétdombjáról” nagy köteg geológiai térképpel tért be a gyűjtőszobába. A lelőhely becserkészése és feltárása után az ott talált anyag valószínű kincsesbányájává vált a honismereti gyűjteménynek. (Nagyrészt helyi vonatkozású *Lóczy-, Szontagh-, s Madách-, Mikszáth-* anyagok kerültek elő.)

Az évek során újabb és újabb gyermekcsoportokkal és visszatérőkkel folytatódó, *Benke László* irányításával végzett honismereti kutató- és gyűjtőmunka az elhelyezési gondok ellenére fokozatosan kiteljesedett. Szoros kapcsolat épült ki *Nagy Lajossal*, a híres dunántúli „paraszt költő”-vel az utolsó révészlegénnyel, aki izes magyarsággal híres emberekről, eseményekről beszélt és felfedezésre váró dolgok irányába terelte a fiatalokat. Ismeretség alakult ki *Jámor Lajos* öreg tanítóval – aki egykoron Somogyi Béla titkára volt –, a Káli-medence ismert tudósával. *Benke* tanár úr vezetésével megkeresték a gyermekek a magyar szemészeti iskola egyik megteremtőjének, *Ottava Ignác* késői utódait, akiktől értékes anyagokat kaptak. Miután e nebulók megismerkedtek a rovásírás megfejtőjének, a Néprajzi Múzeum egykori igazgatójának, *Sebestyén Gyulának* az életével, bekapcsolódtak a „szeptédfürdői skót kastély sorsába, a Pogány-kő felállításába, a révfülöpi emlékfák ültetésébe, a Kodály-kapcsolatokba...”. Keresték a XI. századi ecséri falu és templom romjait, Szt. László királyunk által a tihanyi apátságnak adományozott rév helyét, s kezdeményezték a Fülöp-hegy tetején lévő katonai kilátó (amit azután teljesen széthordtak) helyreállítását. Az iskolára támaszkodó, azzal összefonódó honismereti munkát erősítette *Keresztury Dezső*, Révfülöp partjain címmel 1958 októberében itt tartott előadása is.

„Amit kaptam e kedves tájon,
hadd adjam vissza százszorosán,
de úgy, hogy senkinek se fájjon,
de szóljon egyre szebben, jobban...”

– jegyezze be a gyűjtőszoba emlékkönyvébe a neves költő. Az 1950-es évek végén a kiterjedt kutatómunka eredményeként derült fény *Radnóti Miklós* (aki nászútja alkalmával járt Révfülöpön), *József Attila*, *Szalay József* (közelmúltban elhunyt 1912-ben ezüstérmes olimpiikon) ide és a környékhez fűződő kapcsolódásaira. A következő évtized elején a honismereti mozgalom hivatalos felkarolásával párhuzamosan a muzeológus szakemberek is felfigyeltek a révfülöpi gyűjteményre. A biztatás adta lendület eredményeképpen kerültek „begyűjtésre” *Egry József* (akinek 1961-ben kiállítását is szerveztek Révfülöpön) tárgyai, képei, levelei, valamint a *Pauler család* (Tivadar, Gyula, Ákos; amely anyag feldolgozás alatt áll) igen értékes kéziratos hagyatéka... stb. A honismereti munka az 1960-as évek közepére oly hírnévre tett szert, hogy jelentős szakmai találkozók helyi szervezésére is sor kerülhetett. 1964-ben 40 tudományos kutató, geológus, mérnök stb. részvételével itt tartották a *Magyarhoni Földtani Társulat* vándorgyűlését. A társaság többek között hosszú időt szentelt a gyűjtőszobában kiállított Szontagh–Lóczy emlékek számbavételére. A következő évben pedig Révfülöp adott otthont a kétnapos *megyei honismereti találkozónak*, mely egyben e térség első földrajzinév-gyűjtéssel kapcsolatos rendezvénye is volt. A Benke László által irányított tudatos gyűjtőmunka elismertségét mi sem szemléltette jobban, mint hogy 1967-ben – ahogy a megyei lap is megírta – innen kérték és vitték a legjelentősebb kiállítási anyagokat a *Keszthelyi Balatoni Múzeum Lóczy-emlékkiállítására*.

Ugyanakkor e termékeny évek igen ellentmondásosak. A helytörténeti gyűjtemény számottevő gyarapodása, a sok tucat országos és megyei napilapokban és egyéb folyóiratokban megjelent híradás a (nemegyszer külföldi) rádió- és televíziós szereplések ellenére állandó elhelyezési problémákkal küzdött. Az 1957–1980 közötti 23 év alatt hétszer költözött a felbecsülhetetlen értékű anyag, és volt időszak, amikor csak a raktározásra futotta. A rendkívül rossz helyzet a helyi művelődéspolitikai irányítói szűklátókörűségének volt köszönhető. S ezen nem változtatott a révfülöpi gyűjtőszobának *országos második díjjal* történő jutalmazása sem a hetvenes évek elején.

Sorolhatnánk még a gyűjtők és a gyűjtemény erényeit, a különféle elismeréseket, s a helyi hátráltató tényezőket, de főleg az utóbbiak a honismerettel foglalkozók számára többnyire jól ismertek. Mára a problémák tovább nőttek – Benke László (Laci bácsi) betegeskedésével. Ezzel a négy évtizedes munka felbecsülhetetlen eredményei kerültek végveszélybe. Bár két helyi fiatal szakember társadalmi munkában igyekszik leltározni és rendezni a gyűjteményt, az elhelyezés továbbra is kívánnivalót hagy maga után. Javaslatok születtek, s helyi önkormányzat is keresi a legjobb megoldást, de hát pénzsűke időköt élünk! Mindenesetre biztató, hogy a *Révfülöpi Képek* közeleli honismereti tájékoztató rendszeresen tesz közzé régi – főleg a gyűjtemény anyagaiból származó – fotókat, községtörténeti adalékokat a helység múltjával kapcsolatban. A rendezés és a publicitás azonban a honismereti munkának csak egy szűk (sokszor könnyebb) útja. Szélesebb területe a *szemléletformálás*, amelyről *Laci bácsi* így nyilatkozott: „A családban kell, hogy kezdődjön a hagyományok ápolása, az emlékek megőrzése, tárgyi és szellemi hagyományok gyűjtése. Érzelmi kötődés kell az emberhez, a tájhoz...”

A jövő dönti el, hogy a neves tanáregyéniség példaértékű tevékenysége, közszolgálati követőkre talál-e, s a majd fél évszázad munkáját tartalmazó Révfülöpi Helytörténeti Gyűjtemény nem jut-e ebek harmincadjára?! Mindenesetre Révfülöp hálával és köszönettel tartozik Benke László tevékenységének, s gyógyulást és jó egészséget kíván a történeti évforduló alkalmából.

P. Miklós Tamás

Békéscsabaiak az ősök földjén

A gyökerek felkutatása, a származási hely megismerése mindig foglalkoztatta az utódokat. Békéscsabán is több tanulmány jelent meg a múltban is a csabai szlovákok XVIII. századi betelepüléséről.

Elsőként Haán Lajos evangélikus lelkész adta közre kutatásai eredményeit a múlt század második felében. Fábry Károly ügyvéd írásai az 1920-as években jelentek meg ebben a témakörben. De a közelmúltban is jelentek meg kutatási eredmények, a legjelentősebbek közülük Dedinszky Gyula nyugdíjas evangélikus lelkész írásai.

A békéscsabai *Haán Lajos helytörténeti szakkör* tagsága 1986-ban elhatározta, hogy felkeresi azokat a helyeket, ahonnan őseik Csabára jöttek.

Az első telepesek származási helyét tudtuk a fenti tanulmányokból és a korabeli anyakönyvekből. Tudtuk azt is, hogy a betelepülés három szervezője mely falvakból származott: Szekerka János a Nógrád megyei Hradistyéből, Duna János az ugyancsak Nógrád megyei Vámosfalváról és Vólent Jakab a Hont megyei Csall községből. Ők tárgyaltak az urasággal, báró Haruckern János Györggyel és az ispánjával. Ők kértek letelepedési engedélyt a Szegedi Kamarától. Mivel a szájhagyomány szerint Szekerka János volt a főszerző, ezért Hradistyére esett a választásunk.

Levelet írtunk Hradistyéba (az akkori tanácselnöknek), kértük, hogy tegye lehetővé a találkozást. Meg is érkezett nemsokára a válaszlevél, benne pedig, hogy szívesen látnak bennünket.

Dobogó szívvel készültünk az útra. 1986 júniusában felkerekedtünk egy zsúfolásig megtelt autóbusszal. A falu Losonctól kb. 20 km-re festői környezetben fekszik, magas hegyek között, kissé kiszélesedett völgyben. A falun keresztül kis patak folyik, ez szeli két házorra. Összesen 420 lélek lakja. A falu közepén kis evangélikus templom van, mellette iskola és községháza.

Megérkezésünkkor a falu apraja-nagyja – élén a tanácselnökkel – várt bennünket a templom előtti terecskén. A fogadás igen szép volt: ősi szokás szerint kenyérrel és sóval. Megható volt látni azt a vidéket, hegyeket, patakokat, amit őseink is láttak. Elszorult az

ember szíve, amikor arra gondoltunk, hogy erről a terecskéről, a templom mellől indultak el elődeink is a messze idegen tájra, bizonytalanságba, a jobb lét, a szabadabb élet reményében.

A kölcsönös üdvözlések után a falu helytörténésze (aki azóta elhunyt) ismertette a község történetét. Meglepő volt, hogy milyen sokat tudnak rólunk, alföldi szlovákokról. A hagyományokból ők is tudtak arról, hogy a faluból és a környékéről 1718-ban szlovákok települtek az Alföld lakatlan rónáira.

Búcsúzáskor mi is meghívtuk őket Csabára. Ennek eleget is tettek a következő évben. Megmutattuk a város nevezetességeit. Jól érezték magukat Csabán. Beszélgetés közben felmerült, hogy 1988-ban lesz a város újratelepülésének 270. évfordulója. Megbeszéltük, hogy ezt Hradistyén fogjuk megünnepelni. Úgy is történt: 1988 augusztusában ismét felkerestük őket. A hradistyei evangélikus templom zsúfolásig megtelt. Bizony, amikor elénekeltük a szlovák himnuszt, mindnyájunk szemébe könny szökött. Megemlékeztünk az ősokról és az azóta megtett útról, eredményekről. Arról a rengeteg munkáról, hogy az ősök keze nyomán Csaba nagyváros lett. Átadtuk ajándékunkat: a békéscsabai evangélikus Nagytemplomról készített festményt, melyet Várkonyi János csabai festőművész készített erre az alkalomra. A festményt az ottani kis templomban helyezték el.

Így Békéscsabának egy kis része Hradistyében van. Utána megnéztünk a környéken még egy pár helységet. Mind csupa ismerős név, amiket az anyakönyvekből ismerünk.

A kapcsolatot azóta a családok tartják fenn egymás között.

Hankó András

II. világháborús emlékmű Hajdúszováton

1924-ben az első világháború 198 hajdúszováti hőse, 1988-ban az 1848/49-es szabadságharc 70 honvédje, s nemrég, 1990. november 3-án a második világháború és a fasizmus áldozatai emlékműve leleplezésére került sor.

1988-ban, a 48-as emlékmű állításakor községünkben széles körű lakossági óhaj merült fel, s elsősorban a még élő hozzátartozók sürgették a II. világháború áldozatai emlékműve felállítását. Ez az igény ösztönzött engem a már megkezdett kutatómunkám gyorsítására. Idős, főleg katonaviselt férfiak, családok, özvegyek megkérdezésével, a községi halotti anyakönyvből történt kiírással sikerült az áldozatok névsorát összeállítanom. Igen jelentős-

nek bizonyult az egyik falugyűlésen két közeleti személyiség – Moczári Sándor nyugdíjas és dr. Juhász István, jelenlegi tsz-elnök – emlékmű felállítására tett indítványa, a tsz-elnök részéről anyagi hozzájárulás felajánlása.

Egyre érkeztek címemre az érdeklődő levelek, kisebb községekkel szembeni lemaradásunkra is hivatkozva. Időszerűvé vált az emlékmű ügyének intézése. Nemrég még bűnös nemzetként emlegettek minket, de végre ki tudunk szabadulni a bénító szorításból. Így vált egyre erőteljesebbé a kívánság: halottainknak a végső tisztesség megadása. Községünk katona és polgári áldozatai mellett a fasizmus zsidó áldozatairól sem feledkeztünk el, hisz egyazon községtestből szakították ki őket. Az elhurcolt 160-ból 120-an nem térhettek haza.

A több száz szováti behívott katona közül a 108 hősi halott között a leventekorú Szőke Sándortól, Gáll Zsigmond századosig található az áldozatok nevei. Sírjuk „valahol Oroszországban”: a Don-kanyarban, Ukrajnában, fogolytáborok környékén jeltelenül, idegen földben váltak ismeretlenné.

Hajdúszovátón a harcok idején kivégzett és ideiglenesen elhantolt áldozatok között 1946-ban 17 magyar katonát exhumáltunk. Közülük nyolcnak a neve ismeretes, de a nyolcadik neve nem lett az emlékoszlopra vésvé, mivel őt szülei Faddra vitették haza.

A harcok idején 17 polgári áldozatot siratott Hajdúszovát. 2 éves gyermektől 77 éves idősig golyólövés, tüzéségi találat, szándékos elgázolás oltotta ki életüket.

Kuthy Tibor ref. lelkipásztorunk összehívására 1990. január 9-én megalakult az Intézőbizottság. Eldöntöttük: milyen legyen? Hol legyen? Mennyibe kerülhet? Honnan és mennyi pénz lesz rá? Az emlékmű megtervezésére Czákó Sándor községi műszaki előadó vállalkozott, amit a képző- és iparművészeti lektorátus szakértői véleménye alapján köszönettel fogadott el a bizottság. A wracza mészköből készült emlékoszlop tetején a törés a háború pusztítását, az életutak törését jelképezi. A kivitelezést a Debreceni Üveg- és Műköipari Szövetkezet végezte.

Az emlékmű avatása ünnepségét 1990. november 3-án tartottuk. A református templomban ökumenikus istentisztelettel, 8 lelkipásztor szolgálatával vette kezdetét. Igét dr. Fekete Károly teológiai professzor hirdetett. A szépszámú gyülekezet a közeli főtérre vonult, ahol Mózsik László polgármester üdvözölte őket. Diószegi Lajos nyugdíjas tanár avatóbeszédét követően az áldozatok hozzátartozói, valamint a községi szervek és a társközségek képviselői helyezték el a kegyelet virágait az emlékoszlopnál. Az avatóünnepség a Szózat hangjaival ért véget.

Diószegi Lajos

A csángó sors balladája

Kilyén Ilka marosvásárhelyi színésznő 1991. január 19-én Csíkszeredában Ágrólszakadt madár címmel egyéni előadást tartott. A József Attila Általános Iskolában és az új művelődési házban mutatta be művészi műsorát: a csángó sors balladáját.

Az Ágrólszakadt madár bemutatóját a közönség, különösen a felnőtt közönség fogadta lelkesen, az előadásról mély megrendüléssel távozott. Az előadáson találóan összeállított rövid krónika-, tanulmány-, és csángó népi imádságsszövegek, valamint énekelt csángó és székely népdalok, népballadák váltogatták egymást.

A művésznő az értelem- és az érzélemvilág körébe idézte azt a tragikummal terhes sorsot, amely a moldvai magyarságnak jutott osztályrészül. „...Mondjátok meg, mondjátok meg tük magos hegyek, gyermekemet megkeresni vajon merre menjek?” Ezek a sorok azt példázzák, hogy a magyarság most újból megindult, hogy kitett gyermekét, rég elhagyott árváját, keresse és megtalálja. Azt az árvát, akivel lelketlen emberek kényükre-kedvükre bánhattak el.

Az előadás felidézte azt az évszázadokra visszamenő küzdelmet, amit a magukra maradt moldvai magyarok vívtak nyelvükért, népi kultúrájukért, római katolikus hitükért, maguk megőrzéséért. Olyan fájdalmas idők is voltak, amikor tényleges segítségre egyáltalán nem számíthattak. „Oh, bűbánat, keserűség, még a testvér is ellenség”.

A moldvai csángó-magyarok, akikről az utóbbi 100–150 évben az írások sokasága tanúskodik, különösképpen az elmúlt évtizedekben végveszélybe kerültek. Etnikumuk elvesztése sajnos napjainkban szomorú, tragikus aktualitássá vált. A nacionalista, sovíniszta hatalom a módszerek széles és változatos skálájával lépett fel magyar anyanyelvük, sajátos

tradícióik ellen, és annyira eredményesen, hogy a közeli, teljes beolvadásuk képe is kirajzolódott. Az előadáson az elmúlás, az árvaság fájdalma is felsikoltott. Mégis remélnünk kell, hogy megszűnőben van ennek a magyar népcsoportnak elhagyatottsága, magáraultsága, hogy a jövőre vonatkozóan, nem lesz igaza az elhangzott népdalnak: „árva vagyok, az es leszek, míg a földön fejul leszek”.

Az előadások sorában a Gyimes völgye következett, ahol a művészno méltó sikert aratott.

Nem zárhatom ezt a rövid beszámolót anélkül, hogy ne méltassam a Molnár Dénes marosvásárhelyi grafikus alkotta közönségtoborzó plakátot, amely a csángó népballadák világát idézi.

Szöcs János

HÍREK

A lillafüredi István-barlang. A cseppkő-barlangot a mostani bejárat fölötti hegyoldalon nyíló természetes bejáraton fedték fel. Erre a nyílásra annak idején akkor találtak rá, amikor egy kutya beleesett az aknaszerű barlangjáratba és napokig vonított. Az eset időpontja jelenleg ismeretlen. A barlang első kutatója dr. Kadic Ottokár volt, aki 1913-ban a többi bükki barlang kutatása során bejárta és leírta a barlang akkor ismert szakaszát. Akkor ezt *Kutyabarlang*-nak nevezte. Egy évvel később már Szent István-barlang néven vált ismeretessé.

1927-ben folytatódott a barlang további kutatása, majd 1931-ben, megnyitották a nagyközönség számára is. Bevezették a villanyvilágítást, lépcsők, járdák,

korlátok készültek. A második világháború során ezek nagy része tönkrement. A helyreállítási munkálatok 1952-ben kezdődtek meg, végleges felújítása 1955-ben fejeződött be. A világítást 1974-ben korszerűsítették.

A barlangba az 52 méteres tárón mehetünk be. 40–50 méter megtétele után felettünk ferde kürtő emelkedik, kb. 15 méter magasba. (Ezen keresztül fedették fel a barlangot.) Ezután a Nagy-terem következik. A teremből egy szűk részen, az 1927–1931-ben épített mesterséges átöréren lehet továbbhaladni. A cseppkőképződmények egy részét a fényszórók hatására megtelepedő zöld algák már elborították.

Kerekyártó Mihály

